

SAHA TÜRKÇESİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ ARASINDA YALANCI EŞDEĞERLER

Doğan ÇOLAK*

ÖZET

Lehçelerde şeklen aynı olan kelimelerin anlamca farklı olması şeklinde izah edilen “yalancı eşdeğerlik” metin aktarmalarındaki temel sorunların başında gelmektedir. Bu terim araştırmacılarca “sahte karşılıklar”, “sözde denkteşler”, “tam yalancı eş değer kelimeler” ve “aldatıcı kelimeler” gibi isimlerle de karşılanmıştır. Türkiye Türkçesine en uzak lehçelerden biri olan ve bünyesinde Ana Türkçeye ait birçok özellikler bulunduran Saha Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki yalancı eşdeğerliğin tespitinin, bu lehçe arası yapılacak olan metin çevirilerinde meydana gelebilecek sorunların giderilmesinde faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda ele alınan çalışmanın bu alandaki boşluğu kısmen de olsa dolduracağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Lehçeleri, Saha Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Yalancı Eşdeğer, Aktarma

ABSTRACT

The “false equivalence”, which is explained as the words in dialects that are same in appearance but different in meaning, is one of the main problems. This term has also been named as “fake responses”, “pseudo equals”, “complete false equivalent words” and “illusory words” etc. by researchers. We consider that the detection of false equivalence between Sakha Turkish –which is one of the furthest dialects to Turkey Turkish and contains many features of Pure Turkish in its body- and Turkey Turkish will be helpful in the solution of the

* Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, dogan_colak@hotmail.com

problems that may occur in the word or text translations to be made between these dialects. In this context, we hope that the conducted study would fill the blank even partially in this field.

Key Words: Turkish Dialects, Sakha Turkish, Turkey Turkish, False Equivalent, Translation

GİRİŞ

Yalancı eşdeğer meselesi ilk olarak 19. yy sonlarında ele alınmaya başlamıştır. M. Koessler ve J. Derocquigny'nin tarafından hazırlanan *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais conseils aux traducteurs* “İngilizce-Fransızca Çevirmenin Aldatıcı Dostları” isimli sözlük bu alandaki ilk eserdir. Bu eserde yalancı eşdeğer terimine karşılık olarak “faux amis” (aldatıcı dostlar) terimi kullanılmıştır (Yazıcı Ersoy 2002: 36).

“faux amis” teriminin yanı sıra “dillerarası homonimler”, dillerarası analogizmler”, “aldatıcı kognatalar”, “sesteş kelimeler” gibi terimler de kullanılmıştır (Yazıcı Ersoy 2002: 36).

Türkiye dışında yapılan çalışmalarda;

- Z. İsamiddinov “aldakçı sözler”,
- M. Safarov ve K. Tahirov “aldatıcı dostlar”,
- Klein ve Doctor “İnterlingual homographs” (diller arası eş yazılımlar),
- Gerard ve Scarborough “homographic noncognates” (kökteş olmayan eş yazılımlar),
- De Gueot ve Comijs “pseudocognates” (sözde kökteşler),
- Laufer “deceptively transparent words” (aldatıcı şeffaf kelimeler),
- Taylor “misleading cognates” (yanıltıcı kökteşler) terimlerini kullanmışlardır (Yazıcı Ersoy 2002: 36; Yetkin 2011: 208).

Türk lehçeleri üzerine yapılan çalışmalarda yalancı eşdeğere karşılık olarak;

- Asker Resulov “Sahte Karşılıklar veya sözde denkteşler”,
- Ayşe İlker, Berdak Yusuf ve Yusuf Gedikli “sesteş kelimeler”,
- Ülkü Çelik Şavk ve Aziz Merhan “eş sesli”,
- Fatma Özkan “iletişimi zorlaştıran kelimeler”,
- Nurettin Demir “yalancı eş anlamlı kelimeler”,
- Hüseyin Yıldırım “aldatıcı kelimeler” terimleri kullanılmakla birlikte yaygın olarak “yalancı eşdeğer” teriminin kullanıldığını (Fatih Kirişçiöğlü, Habibe Yazıcı Ersoy, Seyitnazar Arnazarov, Ahmet Karadoğın, Dilek Ergönenç Akbaba, Feyzi Ersoy, Sadiye Ertuğ, Hüdayi Can, Mehmet Kara, Akartürk Karahan, Hüseyin Yıldız ve Mustafa Uğurlu) görüyoruz.

Yalancı Eşdeğerin Tanımı

Türkiye’de yayınlanan çalışmaların bazılarında yalancı eşdeğer için;

Mehmet Kara (2009: 1062) “İki Türk lehçesinde köken ve yazılış bakımından aynı oldukları halde, anlamları farklı olan kelimelerin aralarında fark yok zannedilerek eşleştirilmesi”,

Ünal Zal (2009: 437) “Türk lehçeleri arasındaki yalancı eş değelik, kaynak lehçedeki bir kelimenin ses ve yapı bakımından aynı olan veya lehçeler arası düzenli ses denklikleriyle aynı kaynaktan geldikleri bilinen şeklinin hedef lehçede bulunmasıdır”,

Hanife Alkan (2012: 673) “Her iki lehçede görünüşte aynı, anlamca farklı olan kelimelere yalancı eş değerli kelimeler denir”,

Mustafa Uğurlu (2012: 218) “Yalancı eş değelik, kaynak anlaşma birliğindeki bir kelimenin, ses ve yapı veya sadece ses bakımından aynı olan veya lehçeler arasındaki düzenli

ses denklikleriyle aynı kaynaktan geldiği kolayca bilinen, yani benzer şeklinin, hedef lehçede bulunması; ancak bu iki kelimenin kavram alanlarının birbirine eş değer olmaması durumudur”,

Mehmet Özeren (2014, 113) “Lehçeler arası aktarmalarda temel sorunlardan biri olan yalancı eşdeğerler, iki lehçe ya da dil arasındaki aynı kökenden gelen sözcük ve yapıların sesçe tam ya da kısmen benzeşmesine veya benzeşmemesine rağmen anlamca örtüşmenin kısmen olması ya da hiç olmaması durumudur”,

Asker Resulov (1995: 916) Kaynak dildeki bir kelimeyle hedef dildeki bir kelimenin köken, yazılış ve söylenişlerinin aynı anlamlarının farklı olması durumu, şeklinde tanımlar yapılmıştır.

Yukarıdaki tanımlarda bir husus göze çarpmaktadır. Bu husus, yalancı eş değerın aynı köke dayanması gerekip gerekmediğidir. Araştırmacılardan bir kısmı vermiş olduğu tanımlarda, yalancı eşdeğerlerin aynı kökten gelmesi gerektiğine vurgu yaparken bir kısmı bir bu duruma değinmemiştir. Aynı kökten gelmese bile, yazılışları aynı olan bu kelimeler, lehçeler arası aktarmalarda ortaya çıkardığı sorunun aynı olmasından hareketle, köken farkı gözetmeden “yazılışları, telaffuzları aynı ya da benzer olan kelimelerin anlamlarının farklı olması durumu” şeklinde bir tanımın yalancı eşdeğeri açıklamada uygun olacağı düşünülmektedir.

Yalancı Eşdeğerin Ortaya Çıkış Nedenleri

Mahmudov (1994: 16-18) yalancı eşdeğerin ortaya çıkış nedenleri arasında şunları göstermektedir:

1. Birden fazla anlamlı ortak bir kelimenin zaman içerisinde lehçelerden birinde anlamlarından birini kaybetmesi mümkündür.

2. Muayyen bir zaman içerisinde ortak kelimeye lehçelerden birinde yeni bir anlam yüklenmesi ve sonuçta da anlamı farklı bir ortak kelimenin meydana gelmesi
3. Eski zamanlarda muayyen bir anlamda kullanılan kelimelerin iki dilde yavaş yavaş birbirinden tamamen bağımsız bir şekilde semantik gelişmesi neticesinde şeklen ortak ama anlam bakımından birbirine zıt kelimelerin meydana gelmesi mümkündür.
4. Alıntı kelimeler farklı lehçelerinde farklı anlamlarda kullanılabilir.
5. Alıntı kelimelerin mevcut anlamları üzerine yeni anlamlar eklenmiş olabilir.

Resulov (1995: 917-918) yalancı eşdeğerlerin ortaya çıkış nedenini üç ana sebebe bağlamaktadır:

1. Türk Dilinin uzun tarihsel gelişim dönemleri içinde çeşitli kollara, gruplara, alt birimlere ayrılması,
2. Her iki dile yabancı dilden giren aynı bir kelimenin bu dillerde değişik kavramlara karşılık olarak kabul edilmesi ve yazı dilinde bu şekilde resmileştirilmesidir,
3. Ana dilden gelen bazı kelimelerin bu dillerinden birinde yazı diline alınmaması sonucu bu kelimelerin konuşma dilinde kalarak zamanla ilkin anlamından ve dolayısıyla öteki dildeki anlamından farklı bir mânâ ve üslûpta kullanılmasıdır.

Yalancı Eşdeğerin Tasnifi

Asker Resulov yalancı eşdeğerleri kendi içinde üçe ayırır:

1. Eş adlı (homonim, sesteş) olanlar. Bunların yazılış ve söyleyişleri aynıdır; ancak kökenleri ve anlamları farklıdır.
2. Yazılış, söyleyiş ve köken bakımından aynı olup anlamları farklı olan yalancı eşdeğerler.

3. Yazılış, söyleyiş ve köken bakımından aynı olup anlamlarından biri veya birkaçı aynı olan örtüşen ancak diğer anlamları ise aynı olmayan, örtüşmeyen yalancı eşdeğerler. (1995: 917)

Mehmet Özeren, “Salar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eşdeğer Sözcükler” çalışmasında yalancı eşdeğerleri şöyle tasnif etmiştir:

1. Kökeni aynı, sesçe tam benzeşen ve anlamca kısmen örtüşen yalancı eşdeğerler;
2. Kökeni aynı, sesçe kısmen benzeşen ve anlamca kısmen örtüşen yalancı eşdeğerler;
3. Kökeni aynı, sesçe benzeşmeyen ve anlamca kısmen örtüşen yalancı eşdeğerler;
4. Kökeni aynı, sesçe tam benzeşen ve anlamca örtüşmeyen yalancı eşdeğerler;
5. Kökeni aynı, sesçe kısmen benzeşen ve anlamca örtüşmeyen yalancı eşdeğerler;
6. Kökeni aynı, sesçe benzeşmeyen ve anlamca örtüşmeyen yalancı eşdeğerler. (2014, 116)

Böyle bir tasniften sonra Özeren, çalışmasının inceleme kısmında yalancı eşdeğeri “Yarı Yalancı Eşdeğerler” ve “Tam Yalancı Eşdeğerler” başlıkları altında ele almıştır. (2014, 117-123)

Bekir Direkci ve Mevlüt Gülmez, “Güney Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler” adlı çalışmalarında yalancı eşdeğeri “Tam Yalancı Eş Değerler” ve “Kısmi Yalancı Eş Değerler” başlıkları altında incelemişleridir. Direkci ve Gülmez, çalışmalarında Türkiye Türkçesi ağızlarına ait malzemeye de yer vermiştir. (2012:138-150)

Sadiye Ertuğ **Oğuz Grubu Türk Lehçelerindeki Hareket Fillerinde Yalancı Esdeğerlikler** isimli yüksek lisans tezinde yalancı eşdeğer kelimeleri “kısmî yalancı eşdeğerler” ve tam yalancı eşdeğerler” olmak üzere iki grupta ele almıştır. (2007: 22-156)

Himmet Büke, “Gagauz Türkçesi Ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eşdeğerler” isimli makalesinde yalancı eşdeğerleri “yalancı eşdeğer fiiller” ve “yalancı eşdeğer isimler” başlığı altında incelemiş olup bu tasnif için “Bu çalışmamızda eşdeğerlikleri sadece fiil ve isim olarak ayırdık. Bütün lehçelerdeki yalancı eşdeğerlikler belirlenip fonolojik, morfolojik ve en önemlisi semantik açıdan değerlendirildikten sonra sağlıklı bir tasnifin yapılabileceği kanaatindeyiz” şeklinde bir açıklama yapmıştır. (2014: 218)

Cihan Çakmak, “Türkmen Türkçesinde Görülen Yalancı Eş Değer Kelimeler” adlı çalışmasında yalancı eş değer kelimeleri;

1. Türkiye Türkçesinde Tamamen Başka Bir Anlamda Kullanılan Yalancı Eş Değer Kelimeler
2. Türkiye Türkçesinde Yakın Anlamda Kullanılan Yalancı Eş Değer Kelimeler
3. Türkmen Türkçesinde İlk Anlamı Türkiye Türkçesinden Farklı Olan Yalancı Eş Değer Kelimeler
4. Türkmen Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Ses Değişimleri Görülen Yalancı Eş Değer Kelimeler olmak üzere dört başlık altında değerlendirmiştir. (2014: 22-48)

Dilek Ergönenç Akbaba “Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler” isimli makalesinde yalancı eşdeğerleri “Kökü Eski Türkçede Aynı Olan Kelimeler” ve “Başka Dillerden Alınma Kelimeler” başlıkları altında incelemiştir.

Feyzi Ersoy, “Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler” adlı çalışmasında yalancı eş değer kelimeleri “isimler” ve “fiiller” başlıkları altında vermiştir. (2007: 63-67)

Hüseyin Yıldız, “Karay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değer Kelimeler” isimli çalışmasında öncelikle yalancı eşdeğerler aynı kökten gelen ve farklı kökten

gelenler olmak üzere iki ana başlığa ayrılmıştır. Aynı kökten gelenler tam ve kısmî yalancı eşdeğerler olmak üzere ikiye; daha sonra her iki başlık da kendi için de isimler ve fiiller olmak üzere yine iki alt başlığa ayrılmıştır. Farklı kökten gelen (sesteş) yalancı eşdeğer kelimeler ana başlığı kendi içinde aynı ve farklı türden olanlar olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılmıştır. Aynı türden olanlar isimler ve fiiller; farklı türde olanlar “Karay Türkçesinde isim Türkiye Türkçesinde fiil olanlar” “Karay Türkçesinde fiil Türkiye Türkçesinde isim olanlar” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. (2009: 622-653)

Ünal Zal, “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve “İki Ağaç” Şiir kitabı Üzerine” isimli çalışmasında yalancı eşdeğerleri “Anlam Alanları Tam Örtüşmeyen Kelimeler (= Kısmî /Yarım Yalancı Eşdeğer Kelimeler)” ve “Anlam Alanları Hiç Örtüşmeyen Kelimeler (= Tam Yalancı Eşdeğer Kelimeler)” kelimeler olmak üzere iki başlıkta ele almıştır. (2009: 439-442)

Nida Kırömeroğlu, **Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Yalancı Eş Değerler** isimli yüksek lisans tezinde yalancı eş değer kelimeleri “Türkçe kökenli yalancı eş değerler”, “Yabancı kökenli yalancı eşdeğerler” ve “kelime başında ses değişmesi bulunan yalancı eşdeğerler” olmak üzere 3 başlık altında incelemiştir. (2011: 15-145)

Hüseyin Yıldırım, “Türkmen Türkçesinde Aldatıcı Kelimeler” isimli bildirisinde “aldatıcı kelimeler” olarak isimlendirdiği yalancı eşdeğerleri detaylı bir tasnife tabi tutmuştur. Öncelikle yalancı eşdeğer kelimeler isimler ve fiiller olmak üzere iki ana başlığa ayrılmıştır. İsimler kendi içinde “Türkçe kökenli kelimelerdeki aldatıcılık” ve “Alınma kelimelerdeki aldatıcılık” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. “Türkçe kökenli kelimelerdeki aldatıcılık” kendi içinde ikiye ayrılmıştır: “Türkçe kökenli kelimelerin farklı anlamda kullanılmasından kaynaklanan aldatıcılık” ve “Türkçe kökenli kelimedeyne meydana gelen ses değişikliklerinden kaynaklanan aldatıcılık”. İkinci başlık da kendi içinde iki alt başlığa ayrılmıştır: “Var olan bir

ses değişikliğini dikkate almamaktan kaynaklanan aldatıcılık” ve “Olmayan bir ses değişikliğini varmış gibi değerlendirmekten kaynaklanan aldatıcılık”. “Alınma kelimelerdeki aldatıcılık” iki başlık altında incelenmiştir: “Alınma kelimelerin farkı anlamda kullanılmasından kaynaklanan aldatıcılık” ve “alınma kelimelerde meydana gelen ses değişikliklerinden kaynaklanan aldatıcılık”. Fiiller ana başlığı ise kendi içinde iki alt başlığa ayrılmıştır: “fiillerin farklı anlamda kullanılmasından kaynaklanan aldatıcılık” ve “Ses değişikliklerinden ve ses farklılıklarından ileri gelen aldatıcılık”. (2005: 767-789)

Habibe Yazıcı Ersoy, **Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler** isimli müstakil eserinde yalancı eşdeğerleri öncelikle iki ana başlığa ayırmıştır: “tam yalancı eş değerler” ve “kısmi yalancı eş değerler”. İlk başlık kendi içinde beş alt gruba ayrılmıştır: “eş sesli kelimelerden oluşan tam yalancı eş değerler” (kendi içinde isimler ve fiiller olmak üzere ikiye ayrılmıştır), “ses değişimleri yoluyla oluşan tam yalancı eş değerler” (kendi içinde isimler ve fiiller olmak üzere ikiye ayrılmıştır), “Arapça alıntı kelimelerde tam yalancı eş değerler” (bu başlık, eş sesli kelimelerden ve ses değişimleri yoluyla oluşanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır), “Farsça alıntı kelimelerde tam yalancı eş değerler” (bu başlık, eş sesli kelimelerden ve ses değişimleri yoluyla oluşanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır), “Rusça ve Rusça yoluyla giren alıntı kelimelerde tam yalancı eş değerler (bu başlık, eş sesli kelimelerden ve ses değişimleri yoluyla oluşanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır). “Kısmi yalancı eş değerler” ana başlığı kendi içinde beşe ayrılır: “Eş sesli kelimelerden oluşan kısmi yalancı eş değerler” (isimler ve fiiller olmak üzere ikiye ayrılmıştır), “ses değişimleri yoluyla oluşan yalancı eş değerler” (kendi içinde isimler ve fiiller olmak üzere ikiye ayrılmıştır), “Arapça alıntı kelimelerde kısmi yalancı eş değerler” (bu başlık, eş sesli kelimelerden ve ses değişimleri yoluyla oluşanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır), “Farsça alıntı kelimelerde yalancı eş değerler” (bu başlık, eş sesli kelimelerden ve ses değişimleri yoluyla oluşanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır), “Rusça ve Rusça yoluyla giren alıntı kelimelerde kısmi yalancı

eş değerler” (bu başlık, eş sesli kelimelerden ve ses değişimleri yoluyla oluşanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır)

Saha Türkçesindeki Yalancı Eşdeğerler

Yukarıdaki tasniflerde tam bir ortaklık olduğu söylenemese de tam ve kısmî/yarı yalancı eşdeğer başlıklı sınıflandırmaların tasniflerde sıkça kullanıldığı görülür. Anlamaların hiç birinin örtüşmediği yalancı eş değerler için kullanılan tam yalancı eşdeğerlilik, Saha Türkçesinde tespit edilen yalancı eşdeğerlerin hemen hemen tamamını kapsadığı için, bu çalışmada tam ve kısmî yalancı eşdeğerler başlıklarına yer verilmemiştir. İncelenen Saha Türkçesine ait sözlüklerde çoğu kelimenin kökene ait bilgi yer almadığından “Türkçe kökenli” ve “yabancı kökenli” şeklinde bir tasnif de yapılmadı; ancak bazı örneklerde “Türkçe kökenli” yalancı eşdeğerler bariz bir şekilde göze çarpmaktadır:

S.T. ağa “yaşlı; baba; soy” T.T. Ağa “1. Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse 2. Halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan. 3. Büyük kardeş, ağabey

S.T. ebe “nine” T.T. ebe “1. Doğum işini yaptıran kadın 2. hlk. Büyük anne, nine. 3. Genellikle çocuk oyunlarında baş olan, diğer çocuklara veya gruba karşı cezasını çekmek ve bundan kurtulmak için tek başına bütün sorumluluğu üzerine alan çocuk, oyun ebesi”

S.T. kuş “ ördek” T.T. kuş “Yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı”

S.T. kün “güneş” T.T. gün “Yer yuvarlığının kendi ekseni etrafında bir kez dönmesiyle geçen 24 saatlik süre”

S.T. küök “mavi; gök; yeşil” T.T. gök “1. İçinde gök cisimlerinin hareket ettiği sonsuz boşluk, uzay, sema, asuman, feza. 2. Yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, gök kubbe, sema”

Bu türden kelimelerin çok olmaması sebebiyle bu tarz örnekler için ayrı bir başlık açılmadı. Saha Türkçesinde tespit edilen yalancı eşdeğerlerin büyük bir çoğunluğunda köken birliği yoktur. Bulunan yalancı eş değer örneklerin büyük çoğunluğunun, yazılış ve telaffuzlardan kaynaklanan benzerlikler olduğu göze çarpmaktadır. Resulov’un (1995: 917) eş adlı (homonim, sesteş) olarak nitelendirdiği bu yalancı eşdeğerler bu çalışmanın ağırlık noktasını oluşturmaktadır. Yine yoğunluk bu sesteş kelimelerden oluştuğu için “sesteş kelimeler” ve “diğer yalancı eşdeğerler” gibi bir sınıflandırmaya gidilmedi. Çalışmada yer alan yalancı eşdeğer (yahut sesteş) kelimeler isimler ve fiiller olmak üzere iki başlık altında ele alındı. Her iki başlık altında incelenen kelimeler alfabetik sıraya göre verildi.

Taranan kelimelerden Saha Türkçesinde olup standart Türkiye Türkçesi olmayan ancak ağızlarında olan kelimelere de rastlandı. Fakat her iki lehçenin yazı dilleri temel aldığı için bu malzemeye çalışmada yer verilmedi.

t//d, x//k, ç//c, ı//i, ñ//n, gibi ses denklikleriyle birbirlerine benzeyen ve Türkiye Türkçesinde kısa ünlülü olup Saha Türkçesinde uzun olan örneklere benzerlikleri nedeniyle çalışmada yer verilmiştir.

S.T. taay “anne tarafından bütün akrabalar” T.T. tay “Üç yaşına kadar olan at yavrusu”

S.T. tayı “mızrak, süngü” T.T. dayı “Annenin erkek kardeşi”

S.T. ax “yemekteki tat keskinliği, acılık, koku” T.T. ak “Kar, süt vb.nin rengi, beyaz,kara ve siyah karşıtı”

S.T. xor “elverişsiz; dayanıksız” T.T. kor “Kar, süt vb.nin rengi, beyaz, kara ve siyah karşıtı”

S.T. xaya “hangi, nasıl” T.T. kaya “Büyük ve sert taş kütlesi”

S.T. çacık “boncuklar şeklinde kurutulan kaymak” T.T. cacık “Yoğurt, ayran içine hıyar veya marul doğranarak yapılan, çoğu kez sarımsaklı, iştah açıcı yiyecek”

S.T. ürüñ “beyaz” T.T. ürün “1. Doğadan elde edilen, üretilen yararlı şey, mahsul. 2. Türlü endüstri alanlarında ham maddelerin işlenmesiyle elde edilen şey.”

Bu çalışma için Saha Türkçesinin en kapsamlı sözlüğü olan Pekarskiy’in Yakut Dili Sözlüğü isimli eserinin bütün ciltleri taranmıştır. Türkiye Türkçesi için Türk Dil Kurumunun resmî internet sitesinde yer alan Güncel Türkçe Sözlük kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan kısaltmalar şu şekilde verilmiştir:

Yakut Dili Sözlüğü (PEK)

Güncel Türkçe Sözlük (GTS)

Saha Türkçesi (ST)

Türkiye Türkçesi (TT)

Not: Sahaca örneklerde geçen x harfi ile “art damak hırıltılı h” sesi gösterilmiştir.

İSİMLER

S.T. ağa “yaşlı; baba; soy” (PEK 6) T.T. Ağa “1. Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse 2. Halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan. 3. Büyük kardeş, ağabey

S.T. ax “yemekteki tat keskinliği, acılık, koku” (PEK 9) T.T. ak “Kar, süt vb.nin rengi, beyaz,kara ve siyah karştı”

S.T. alın “aşağı, alt” (PEK 15) T.T. alın “1. Yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü. 2. Bazı şeylerin önü, ön yüzü. 3. Karşı”

S.T. ama “basit, adi, sıradan” (PEK 18) T.T. ama “Çelişkili ve tutarsız iki cümleyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz, amma, lakin”

S.T. ana “baygınlığa sebebiyet veren hastalık buhranı, apopleksi” (PEK 20) T.T. ana “Anne”

S.T. anı “şimdi” (PEK 21) T.T. anı “1. Geçmişte yaşanmış çeşitli olaylardan belleğin sakladığı her türlü iz, hatıra 2. ed. Yaşanmış olayların anlatıldığı yazı türü, hatıra”

S.T. arık “çam ağaçlarından yapılan cadı süpürgesi” (PEK 32) T.T. arık “Zayıf, cılız, kuru, sıksa”

S.T. art “düşük çocuk” (PEK 34) T.T. art “Arka, geri 2. Bir şeyin öbür yüzü. 3. sf. Arkada bulunan”

S.T. atax “ayak” (PEK 39) T.T. atak “1. Düşüncesizce her işe atılan, cüretkâr 2. Çevik, hareketli”

S.T. aya “ay, of, ah, vah” (PEK 43) T.T. aya “1. Elin parmak dipleriyle bilek arasındaki iç bölümü, avuç içi. 2. Ayak tabanı. 3. Yaprakların düz ve parlak bölümü”

S.T. ayax “ağız” (PEK 44) T.T. ayak “Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü. 2. Bacak.”

S.T. ayan “seyahat, sefer” (PEK 44) T.T. ayan “Belli, açık.”

S.T. aygır “tek sesli, karışık olmayan” (PEK 46) T.T. aygır “Damızlık erkek at.”

S.T. ayı “şaşıрма ve korku nidası” (PEK46) T.T. ayı “Memelilerin etobur takımından, beş parmaklı, tabanlarına basarak yürüyen, yurdumuzda boz türü bulunan, iri gövdeli hayvan”

S.T. baca “elti” (PEK 56) T.T. baca “Dumanı ocaktan çekip havaya vermeye yarayan yol”

S.T. bacı “sici-bacı ile birlikte kullanılır: cicili-bicili giyinen; züppe” (PEK 56) T.T. bacı “Kız kardeş”

S.T. bakır “eğri, bükük, eğrilmiş” (PEK 60) T.T. bakır “Atom numarası 29, yoğunluğu 8,95 olan, 1084 °C'ye doğru eriyen, doğada serbest veya birleşik olarak bulunan, ısı ve elektriği iyi ileten, kolay dövülür ve işlenir olduğundan eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kıvılcıklı renkli element”

S.T. balta “çekiç, balyoz” (PEK 64) T.T. balta “Ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç.”

S.T. battal “zulüm, eziyet” (PEK 75) T.T. battal “En ve boyca alışılmış olandan büyük

S.T. bay “şaşıрма ve hayret nidası: vay, ya, ne, bu ne” (PEK 75) T.T. bay “1. sf. esk. Parası, malı çok olan, zengin (kimse) 2. Erkeklerin ad veya soyadlarının önüne getirilen saygı sözü”

S.T. bel “bile, hatta” (PEK 83) T.T. bel “İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm”

S.T. bere “göle bitişik diğer küçük göl” (PEK 85) T.T. bere “Bir yere çarpma, incitme veya vurma sonucu vücudun herhangi bir yerinde oluşan çürük. 2. Herhangi bir şeyde görülen ezik, çizik 3. Yuvarlak, yassı ve sipersiz başlık”

S.T. bile “diş eti; eldiven ve ayakkabıda kıvrılan kısım” (PEK108) T.T. bile “1. Da, de, dahi 2. Bileği taşı”

S.T. bilge “belge, alamet, not, kayıt” (PEK 108) T.T. bilge “Bilgili, iyi ahlaklı, olgun ve örnek (kimse), hakim”

S.T. bit “gelecek hadiseye delalet eden iz, işaret, emare” (PEK 112) T.T. bit “Yarım kanatlılar alt takımına giren, insan ve memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan böcek, kehle”

S.T. bor “kuvvetli, sağlam” (PEK 119) T.T. bor “1. İşlenmemiş, taşlık, sert, ekilmemiş (toprak), borak 2. Atom numarası 5, atom ağırlığı 10,8, yoğunluğu 2,45 olan, tabiatta bor asidi veya boratlar durumunda bulunan basit element”

S.T. boru “haşın, sert” (PEK 120) T.T. boru “Bir yerden başka bir yere sıvı, gaz vb. aktarmaya yarayan, içi boş, uçları açık, uzun ve dar silindir”

S.T. boy “ kalınlığı ya da kalınlık mefhumunu ifade eden kelime” (PEK 122) T.T. boy “1. Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık 2. Ortak bir atadan türediklerine inanılan toplumsal ve ekonomik ilişkilerinde anaerkil, ataerkil anlayışı uygulayan geleneksel topluluk, kabile, klan”

S.T. cebir “güçlü, kuvvetli” (PEK 164) T.T. cebir “1. Zor, zorlayış. 2. Artı ve eksi gerçek sayılarla, bunların yerini tutan harfler yardımıyla nicelikler arasında genel bağlantılar kuran matematik kolu”

S.T. cep “sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon” (PEK 165) T.T. cep “Genellikle bir şey koymaya yarayan, giysinin belli bir yeri açılarak içine yerleştirilen astardan yapılmış parça”

S.T. cet “olgunluk” (PEK 167) T.T. cet “Dede, büyük baba, ata”

S.T. çacık “boncuklar şeklinde kurutulan kaymak” (PEK 192) T.T. cacık “Yoğurt, ayran içine hiyar veya marul doğranarak yapılan, çoğu kez sarımsaklı, iştah açıcı yiyecek”

S.T. çakır “apak, bembeyaz” (PEK 194) T.T. çakır “Açık mavi, hareli ela (göz)”

S.T. çam “şapırtı” (PEK 196) T.T. çam “Çamgillerin örnek bitkisi olan, dört mevsim yeşil kalabilen, iğne yapraklı, yurdumuzda birçok türü yetişen bir orman ağacı”

S.T. çap “uzak; sıkı; palavracılık, övünme” (PEK 198) T.T. çap “Cisimlerin genişliği, kutur 2. Büyüklük 3. Ölçü, ölçek”

S.T. çoğul “çıkıntı” (PEK 225) T.T. çoğul “Çokluk, teklik karşıtı”

S.T. çox “kömür” (PEK 225) T.T. çok “Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı”

S.T. çöl “bütünlük, esaslık” (PEK 235) T.T. çöl “Kumluk, susuz ve ıssız geniş arazi, sahra, badiye”

S.T. dal “ağıl, davar kapamak için ayrılan yer” (PEK 249) T.T. dal “1. Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri 2. Branş. 3. Bir bilim alanının içinde yer alan ana bilim dalında alt alanı”

S.T. dar “bir şekin yere düştüğü zaman çıkardığı ses” (PEK 251) T.T. dar “1. İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı 2. Genişliği az veya yetersiz olan, ensiz, mikro”

S.T. deli “her yerde bulunan” (PEK 256) T.T. deli “Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun”

S.T. dolgun “dalga; bora” (PEK 262) T.T. dolgun “1. Dolarak biçimi yuvarlaklaşmış: Dolgun yastık. 2. Şişmana yakın, balıketinde 3. Çok, bol, fazla, yüksek (ücret, para vb.)”

S.T. ebe “nine” (PEK 272) T.T. ebe “1. Doğum işini yaptıran kadın 2. hlk. Büyük anne, nine. 3. Genellikle çocuk oyunlarında baş olan, diğer çocuklara veya gruba karşı cezasını çekmek ve bundan kurtulmak için tek başına bütün sorumluluğu üzerine alan çocuk, oyun ebesi”

S.T. eder “genç” (PEK 275) T.T. eder “Fiyat, paha, değer”

S.T. eğe “bir şeye itiraz etme; her şeye kulp takma” (PEK 275) T.T. eğe “1. Göğüs kafesini oluşturan, arkadan omurgaya, önden de göğüs kemiğine eklenen uzun, yassı ve eğri kemiklerden her biri, kaburga. 2. Maden, tahta vb.nin pürüzlerini düzeltmek için kullanılan, üzeri pürtüklü, sert, ensiz, çelik araç”

S.T. en “sen” (PEK 284) T.T. en “1. Bir yüzeyde boy sayılan iki kenar arasındaki uzaklık, genişlik, boy, uzunluk karşıtı 2. Başına geldiği sıfatların üstün derecede olduğunu gösteren kelime”

S.T. ender “yüksekte bulunan kiriş” (PEK 285) T.T. ender “Çok az, çok seyrek”

S.T. ergin “civar” (PEK293) T.T. ergin “Olmuş, yetişmiş, kemale ermiş 2. huk. Haklarını kendi kullanmak için yasanın gösterdiği yaşa gelmiş olan (kimse), reşit”

S.T. erkin “civar” (PEK 298) T.T. erkin “Hiçbir şarta bağlı olmayan, istediği gibi davranabilen, serbest”

S.T. xaya “hangi, nasıl” (PEK 353) T.T. kaya “Büyük ve sert taş kütlesi”

S.T. xaya “dağ” (PEK 354) T.T. kaya “Büyük ve sert taş kütlesi”

S.T. xonuk “geceleme yeri; 24 saatlik zaman dilimi, gün; gece gündüz” (PEK 382) T.T. konuk “Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse, misafir, mihman”

S.T. xor “elverişsiz; dayanıksız” (PEK 386) T.T. kor “Kar, süt vb.nin rengi, beyaz, kara ve siyah karşıtı”

S.T. il “iyi dostluk, muhabbet, sevgi, sükûnet” (PEK 440) T.T. il “Ülkenin vali yönetimindeki bölümü, vilayet”

S.T. ile “alenen, açıkça” (PEK 442) T.T. ile “Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz”

S.T. ip “ sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon” (PEK 450) T.T. ip “İplik”

S.T. is “iç; karın” (PEK 452) T.T. is “Dumanın değdiği yerde bıraktığı kara leke”

S.T. kelin “arka, arkada olan” (PEK 473) T.T. gelin “Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın”

S.T. kep “ sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon; kısmet, akibet” ” (PEK 477) T.T. kep “1. Başlık, sipersiz şapka. 2. Asker şapkası. 3. Hemşirelerin giydiği başlık”

S.T. kete “inatçı” (PEK 485) T.T. kete “Yağlı, mayalı veya mayasız hamurdan yapılan çörek”

S.T. kıcık “salgın hastalık” (PEK 491) T.T. gıcık “Boğazda duyulup aksırtan, öksürten yakıcı kaşıntı”

S.T. kın “ sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon” (PEK498) T.T. kın “Bıçak, kılıç vb. kesici araçların kabı”

S.T. kırgıs “kesici; savaş; sert” (PEK 503; STBUT 322) T.T. kırgız “Kırgızistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soylu halk veya bu halktan olan kimse.”

S.T. kıs “kış” (PEK 506) T.T. kız “Dişi çocuk”

S.T. kıyma “balık yumurtası” (PEK 513) T.T. kıyma “1. Kıymak işi. 2. Çekilmiş et”

S.T. kıl “yabani hayvan” (PEK 514) T.T. kıl “1. Bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantı”

S.T. kiler “parlak; dümdüz, pürüzsüz” (PEK 521) T.T. kiler “Evlerde yiyecek, içecek ve erzakın saklandığı oda, ambar veya dolap”

S.T. kiil “mukavemet, sertlik” (PEK528) T.T. kil “İslandığı zaman kolayca biçimlendirilebilen yumuşak ve yağlı toprak”

S.T. köğüs “sırtın orta kısmı; sırtın belden yukarıdaki bir kısmı; sırt, bir şeyin sırtı” (PEK533)
“T.T. göğüs “1. Vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer vb. organları içine alan bölümü, sine. 2. Bu vücut bölümünün ön tarafı, sırt karşıtı”

S.T. kör “eğlence, şenlik” (PEK 541) T.T. kör “Görme engelli”

S.T. köy “bol, çok, sayı itibariyle çok olan“ (PEK 548) T.T. köy “Yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışılan, konutları ve öteki yapıları bu hayata uygun yerleşim birimi, köylük yer, köy yeri”

S.T. kum “saniyelik uyku” (PEK 557) T.T. kum “Silisli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan, deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde çok bulunan, ufak, sert tanecikler”

S.T. kuma “dağılma, kırılma, bozulma” (PEK 557) T.T. kuma “Aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, ortak”

S.T. kur “kemer; bir yıllık, bir yaşında olan” (PEK 565) T.T. kur “1. ekon. Yabancı paraların ulusal para cinsinden değeri: Resmî kura göre doların değeri yeniden ayarlandı. 2. Düzey 3. Karşı cinse ilgi göstererek onun hoşuna gitme, gönlünü kazanmaya çalışma”

S.T. kuru “ihtiyat olarak tedarik etme; at kişnemesi” (PEK 568) T.T. kuru “Suyu, nemi olmayan, yaş ve nemli karşıtı”

S.T. kurum “mehir; düğün ziyafeti” (PEK 568) T.T. kurum “1. Ocak bacalarında biriken veya çevrede savrulan kalın is 2. Evlilik, aile, ortaklık, mülkiyet gibi köklü bir yapıyı içeren, genellikle devletle ilişkisi olan yapı veya birlik, müessese”

S.T. kuş “ ördek” (PEK 569) T.T. kuş “Yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı”

S.T. kün “güneş” (PEK 581) T.T. gün “Yer yuvarlığının kendi eksenini etrafında bir kez dönmesiyle geçen 24 saatlik süre”

S.T. küök “mavi; gök; yeşil” (PEK 586) T.T. gök “1. İçinde gök cisimlerinin hareket ettiği sonsuz boşluk, uzay, sema, asuman, feza. 2. Yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, gök kubbe, sema”

S.T. küp “sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon” (PEK 589) T.T. küp “Su, pekmez, yağ vb. sıvıları veya un, buğday gibi tahılları saklamaya yarayan, geniş karınlı, dibi dar toprak kap”

S.T. leke “küçük ağaç kütüğü; küçük ot yığını” (PEK 603) T.T. leke “1. Kirliliği gösteren iz: 2. Bir yüzeyde türlü sebepler dolayısıyla oluşan farklı renk”

S.T. mat “ sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon” (PEK 619) T.T. mat “Parlak olmayan, donuk.”

S.T. Moğol “büyük, ulu; ağır, kalın, iriyarı” (PEK 637) T.T. Moğol “Moğolistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse”

S.T. nabıs “ sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon” (PEK VI 1) T.T. nabız “Kalp atışının sağladığı kan basıncından dolayı atardamarlara ve özellikle bilekteki atardamara parmakla basıldığında duyulan kımıldama”

S.T. nal “taşmış su; mütevazilik, ağırbaşlılık” (PEK VI. 9) T.T. nal “At, eşek, öküz vb. yük hayvanlarının tırnaklarına çakılan, ayağın şekline uygun demir parçası”

S.T. nam “sakin, müsterih”(PEK VI. 14) T.T. nam “Ad, ün”

S.T. nar “ziyafet” (PEK VI. 26) T.T. nar “1. Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç (Punica granatum). 2. Bu ağacın kırmızımtırak sarı sert bir kabukla örtülü, içinde çok sayıda kırmızımtırak, sulu taneler bulunduran yuvarlak yemişi.”

S.T. oy “uzakta bulunan; korku ve telaş nidası; koruluk, küçük orman” (PEK VI 210) T.T. oy “Bir toplantıya katılanların, bir sorunla ilgili birkaç seçenektan birini tercih etmesi, rey”

S.T. oyuk “münferit, ayrı” (PEK VI 220) T.T. oyuk “Oyulmuş, içi boş ve çukur olan yer”

S.T. oyun “şaman; atlayan, zıplayan” (PEK VI 222) T.T. oyun “1. Yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence: Tenis, tavla, dama, çelik çomak, bale oyundur. 2. Tiyatro veya sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi. 3. Müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütünü: Zeybek oyunu. 4. Seslendirilmek veya sahnede oynanmak için hazırlanmış eser, temsil, piyes. 5. Bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma

S.T. ordu “karargah; yayla; konak yeri; mahzen; bir şeyden arta kalan kısım, artık” (PEK VI 297-298) T.T. ordu “Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü”

S.T. ölüü “kısım, parça; kader, kısmet” (PEK VI 400) T.T. ölü “1. Hayatı sona ermiş olan, artık yaşamıyor olan, morto, diri karşıtı. 2. a. Ölmüş insan, müteveffa, mevta”

S.T. salgın “hava cereyanı” (PEK VII 78) T.T. salgın “Kısa zamanda çevredeki insan, hayvan veya bitkilerin büyük bir bölümüne bulaşan, müstevli”

S.T. sap “dikiş ipliği; sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon” (PEK 121) T.T. sap “1. Bitkinin dal, yaprak, çiçek vb. bölümlerini taşıyan, ağaçlarda odunlaşarak gövde durumunu alan bölüm. 2. Çiçek veya meyveyi dala bağlayan ince bölüm, sak”

S.T. sara “tüy dökmüş; tüy döken kaz, tüy döken ördek ve umumiyetle tüy döken ve dökmüş kuşlar” (PEK VII. 142) T.T. sara “Zaman zaman kendini kaybederek olduğu yere düşme, vücutta şiddetli çırpımlar ve ağız köpürmesi ile ortaya çıkan bir sinir hastalığı, tutarık, tutarak, tutarga, yilbik, epilepsi.”

S.T. saray “ahır; çardak; dam, saçak” (PEK VII 146) T.T. saray “1. Hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı”

S.T. sarık “karanlık; sipariş, yorgun” (PEK VII 165-166) T.T. sarık “Sarılarak meydana getirilen başlık”

S.T. sedir “taze yeşil dallar” (PEK VII 206) T.T. sedir “rkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen, oturmaya veya yatmaya yarayan ev eşyası, divan”

S.T. set “bedbahtlık, felaket” (PEK VII 247) T.T. set “1. Toprağın kaymasını veya suyun akmasını önlemek için yapılan kalın duvar. 2. Bulunulan yerden daha yüksekte kalan düzlük”

S.T. silik “ilik” (PEK VII 293) T.T. silik “Üstündeki yazı veya çizgiler silinmiş, bozulmuş, aşınmış olan”

S.T. soy “sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon” (PEK VIII 8) T.T. soy “Bir atadan gelen kimselerin topluluğu, sülale”

S.T. son “üst elbise” (PEK VIII 31) T.T. son “Şimdiki zamana en yakın zamandan beri olan veya bu zamanda yapılmış, olmuş olan, ilk karşıtı”

S.T. sorgu “hayır, iyilik” (PEK VIII 41) T.T. sorgu “1. Sorma işi. 2. huk. Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'na göre, sanığın araştırma konusu olayla ilgili olarak yargıç karşısındaki beyanı, istintak.

S.T. soru “ sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon” (PEK VIII 46) T.T. soru “Bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve karşılık gerektiren söz veya yazı, sual”

S.T. sürü “ sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon” (PEK VIII 238) T.T. sürü “Evcil hayvanlar topluluğu”

S.T. sıla “yorgunluk; muazzam, büyük, kocaman” (PEK VIII 272) T.T. sıla “1. Bir süre ayrı kaldığı bir yere veya yakınlarına kavuşma. 2. Gurbetteki bir kimse için doğup büyüdüğü ve özlediği yer”

S.T. taba “geyik” (PEK IX 1) T.T. taba “Kuru tütün yaprağını andıran kızılımsı kahverengi, tütün rengi”

S.T. tay “ağrı ve genellikle hoşla gitmeyen bir şeyi hissederken çıkarılan nida” (PEK IX 17) T.T. tay “Üç yaşına kadar olan at yavrusu”

S.T. taay “anne tarafından bütün akrabalar” (PEK IX 18)T.T. tay “Üç yaşına kadar olan at yavrusu”

S.T. tayı “mızrak, süngü” (PEK IX 24) T.T. dayı “Annenin erkek kardeşi”

S.T. takım “diz altı, diz bükümü (PEK IX 27) T.T. takım “1. Bir işte veya bir yerde kullanılan eşya ve aletlerin tamamı, ekipman. 2. Meslek, davranış, durum vb. yönlerden birbirine uyan kimselerin oluşturduğu topluluk 3. Görev bakımından birbirini tamamlayan kimselerin topluluğu, grup, ekip, trup”

S.T. taal “ dalak” (PEK IX 28) T.T. dal “1. Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri 2. Branş. 3. Bir bilim alanının içinde yer alan ana bilim dalında alt alanı.”

S.T. talax “bir çeşit söğüt” (PEK IX 34) T.T. dalak “Midenin arkasında, diyaframın altında, sol böbreğin üstünde, yassı, uzunca, akyuvar üreten ve yıpranmış alyuvarları toplayan, damarlı, gevşek bir dokudan oluşmuş organ”

S.T. tanı “burun delikleri” (PEK IX 50) T.T. tanı “Hastalığın ne olduğunu araştırıp ortaya koyma, tanılama, teşhis”

S.T. tarax “şımarık, şımartılmış” (PEK IX 71) T.T. tarak “açların, sakalın, hayvan tüylerinin karışıklığını gidermeye veya kadınların saçlarını tutturmaya yarayan dişli araç”

S.T. tasa “hayvanın arkadan görünüşü; vücudun arka kısmı“(PEK IX 93) T.T. tasa “Üzüntülü düşünce durumu, kaygı, endişe, gam”

S.T. taxta “yayılmış, açılmış” (PEK IX 111) T.T. tahta “Düz, enlice, uzun ve az kalın biçilmiş ağaç”

S.T. tel “döşeme tahtası” (PEK IX 125) T.T. tel “Türlü metallerden yapılmış, kopmaya karşı bir direnç gösteren ince uzun nesne”

S.T. til “başka dişileri, süt versin diye emen buzağı veya tay” (PEK IX 172) T.T. dil “1. Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı 2. İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban”

S.T. tobuk “diz kapağı” (PEK IX 198) T.T. topuk “Ayağın yuvarlakça olan alt bölümü”

S.T. top“ sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon; “top” diye çıkan ses” (PEK IX 258)

T.T. top “Birçok spor oyununda kullanılan, türlü büyüklükte, genellikle kauçuktan yapılmış yuvarlak nesne”

S.T. tulum “hiçbir işe yaramayan deri parçası“(PEK IX 372) T.T. tulum “1. Bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi. 2. Gövdesi bu deriden yapılmış üflemlili çalgı, gayda 3. Tüp. 4. Göğüs ve pantolon bölümü bitişik giysi”

S.T. tuman “sis, buhar; karanlık” (PEK IX 376) T.T. duman “Bir maddenin yanması ile çıkan ve içinde katı zerrelerle buğu bulunan kara veya esmer renkli gaz”

S.T. turku “küçük kızak” (PEK IX 430) T.T. türkü “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume”

S.T. tutuk “eksiklik” (PEK IX 458) T.T. tutuk “1. Akıcı, rahat konuşamayan 2. Eski işlevini göremez duruma gelmiş 3. Olması gereken gibi olmayan 4. Bir organ hareket edemez olmuş”

S.T. tutum “yarım yumruk yüksekliğinde bir ölçü” (PEK IX 460) T.T. tutum “Tutulan yol, davranış”

S.T. tül “düş” (PEK IX 474) T.T. tül “Çok ince gözenekli pamuk, ipek veya sentetik dokuma”

S.T. tün “anlayışsız, yontulmamış adam, kaba saba” (PEK IX 482) T.T. dün “Bugünden bir önceki gün”

S.T. tüp “sıfatın manasını kuvvetlendiren alliterasyon; rahat yaşamayan adam; boş bir nesneye vurmaktan hasıl olan ses” (PEK IX 497) T.T. tüp “1. Laboratuvarlarda türlü işlerde kullanılan, bir ucu kapalı cam boru. 2. İçine krem, diş macunu, ilaç vb. maddeler konulan, bir ucu burgu kapaklı, plastik veya metal boru”

S.T. tūs “mütevazi, sakin; yüksek ot yığınlarının en üst kısmı; yüksek saadet” (PEK IX 505)

T.T. düz “Yatay durumda olan, eğik ve dik olmayan “/ düş “Uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya”

S.T. uluus “nahiye” (PEK X 42) T.T. ulus “Millet”

S.T. uus “soy; zanaatkâr” (PEK X 116) T.T. us “Akıl”

S.T. usta “uzunluk, uzama” (PEK X 122) T.T. usta “Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse”

S.T. üye “hayatın devamı; insan ömrü; zamanın akışı; soy” (PEK X 154) T.T. üye “Herhangi bir topluluğu oluşturan bireylerden her biri, aza”

S.T. ürüñ “beyaz” (PEK X 231) T.T. ürün “1. Doğadan elde edilen, üretilen yararlı şey, mahsul. 2. Türlü endüstri alanlarında ham maddelerin işlenmesiyle elde edilen şey.”

S.T. üs “uç” (PEK X237) T.T. üs “1. esk. Kök, asıl, temel, esas. 2. Bazı görevleri yürütebilmek amacıyla kurulan, özel yapıları, donatımları, atölyeleri, onarım yerleri, servis alanları olan, sürekli veya geçici olarak konaklanılan yer”

FİLLER

S.T. ax- “durmak, dinlemek, akarken durmak, kesilmek” (PEK 9) T.T. ak- “Sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek”

S.T. alın- “zorlamak, gerinmek, ıkmak; sızmak, çıkmak (su hakkında)” (PEK 16) T.T. alın- “1. Alma işi yapılmak 2. Elde edilmek 3. (-den) Uyarlanmak. 4. (-e, -den) mec. Bir sözün, bir davranışın kendisine söylediğini veya yapıldığını sanarak incinmek, kırılmak”

S.T. ay- “yaratmak, buyurmak; geçmek; bitmek, tükenmek” (PEK 43) T.T. ay- “Kendine gelmek, akli başına gelmek, ayılmak”

S.T. es- “lav etmek, bir şeyi katiyen durdurmak” (PEK 297) T.T. es- “Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak”

S.T. et- “söylemek, demek” (PEK 298) T.T. et- “Bir işi yapmak 2. □İyi, kötü□ zarflarıyla birlikte davranmak 3. (-i) Bulmak, erişmek 4. (-i, -den) Birini bir şeyden yoksun bırakmak. 5. Eşit değer kazanmak 6. Herhangi bir değerde olmak 7. Kötülükte bulunmak 8. (-e) Küçük veya büyük abdestini yapmak”

S.T. xabar- “kızmak, gazaba gelmek” (PEK 305) T.T. kabar- “. Ağırılığı artmadan hacmi büyümek 2. Yağışlardan veya kaynamaktan taşmaya yüz tutmak. 3. Niceliği artmak, büyüme: Masraf kabardı. 4. Şişmek, genişlemek 5. Hayvanların tüyleri dikilmek. 6. Kumaş üzerinde tüyler oluşmak, havlanmak 7. Islanıp veya ısınıp yerinden kurtulmak 8. Deniz dalgalanmak, büyük dalgalar oluşmak”

S.T. xar- “durmak; kapanmak” (PEK 332) T.T. kar- “Karıştırmak, birbirine katmak”

S.T. xayır- “dibine kadar donmak” (PEK 357) T.T. kayır- “1. Koruyarak başarısını sağlamak, elinden tutmak, himmet etmek”

S.T. iñ- “sinmek; bir taraftan diğer tarafa geçmek” (PEK 449) T.T. in- “Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek”

S.T. kes- “sudan bir geçit vasıtasıyla yürüyerek karşıya geçmek; aksine hareket etmek, hududu aşmak, bozmak; inadetmek” (PEK 483) T.T. kes- “1. Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak 2. Dibinden ayırmak 3. Düzgün parçalara ayırmak: 4. Kesici bir araçla yaralamak 5. (nsz) Ucunu almak 6. (nsz) Hayvanın başını gövdesinden ayırmak, boğazlamak: Koyun kesmek. Tavuk kesmek. 7. Son vermek, gidermek 8. Ara vermek 9. Bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek”

S.T. kıs- “yontmak, rendelemek; kazımak” (PEK 506) T.T. kıs- “1. Sesi azaltmak, alçaltmak 2. Gözü biraz kapamak 3. Ezmek, büzmek, daraltmak 4. Lamba ışığını azaltmak. 5. Sıkıştırmak”

S.T. kıy- “bir şeyin etrafını dolaşmak; ağrımak, sızlama” (PEK 512) T.T. kıy- “Çok ince ve küçük parçalar biçiminde doğramak”

S.T. kır- “zıplamak, sıçramak; kamlamak, büyük dinî ayin icra etmek” (PEK 515) T.T. kır- “Sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak”

S.T. oy- “sıçramak, atlamak” (PEK VI. 210) T.T. oy- “Keskin, sivri uçlu bir cisimle bir şeyi yontarak veya delerek çukur oluşturmak”

S.T. öt- “sızmak, nüfuz etmek” (PEK VI 271) T.T. öt- “Kuş veya böcekler, değişik tonda ses çıkarmak”

S.T. say- “sebatkar olmak, amaçtan, maksattan geri dönmemek; içine işlemek, nüfuz etmek; vura giydirmek; çakmak” (PEK VII. 33-34) T.T. say- “bir şeyin kaç tane olduğunu anlamak için bunları birer birer elden veya gözden geçirmek, sayısını bulmak 2. Sayıları arka arkaya söylemek”

S.T. saalın- “eksilmek, azalmak; inmek, aşağı düşmek” (PEK VII. 84) T.T. salın- “Yürürken uyumlu hareketlerle hafifçe bir yandan bir yana eğilmek”

S.T. saan- “korkutmak” (PEK VII. 100) T.T. san- “Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek, zannelemek”

S.T. sap- “örtü ile örtmek” (PEK VII. 132) T.T. sap- “Yön değiştirmek”

S.T. saar- “tüy dökmek” (PEK VII 142) T.T. sar- “1. Çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak, çevrelemek. 2. Kuşatmak, çevirmek, ihata etmek”

S.T. soy- “durmak; soğumak” (PEK VIII. 8) T.T. soy- “1. Bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar vb.ni çıkarmak 2. Birinin giysilerini çıkarmak”

S.T. sön- “sıklaşmak; temizlenmek; süzülme; dibe çökmek” (PEK VIII. 72) T.T. sön- “1. Yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak 2. Parlaklığını, ışığını yitirmek. 3. Hava veya başka bir gaz ile şişirilmiş bir şeyin havası kaçıp şişkinliği inmek”

S.T. sulan- “şikayet etmek” (PEK VIII 107) T.T. sulan- “1. Sulama işi yapılmak: 2. Sulu duruma gelmek. 3. Suyu çoğalıp yoğunluğu azalma. 4. Göz yaşarmak”

S.T. sus- “bırakmak, kurtarmak” (PEK VIII. 169) T.T. sus- “1. Konuşmasını kesmek 2. Konuşmaktan kaçınmak”

S.T. sür- “koşmak, çabuk koşmak” (PEK VIII 225) T.T. sür- “1. Yönetip yürütmek, sevk etmek. 2. Devam etmek 3. Önüne katıp götürmek 4. Uzatmak, ileri doğru itmek 5. Dokundurmak, değdirmek. 6. Oturduğu, bulunduğu yerden, ülkeden ceza olarak başka bir yer veya ülkeye göndermek, nefyetmek 7. Bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak yaymak, dökmek, serpmek 8. tic. Bir malı satışa sunmak, piyasaya çıkarmak 9. Yasal olmayan yolla piyasaya para çıkarmak.”

S.T. tal- “seçmek, işe yaramayanları seçip atmak” (PEK IX 28) T.T. dal- “Suyun içine bütün vücuduyla ve hızla girmek”

S.T. tap- “herhangi bir işi vaktinde, anında yapabilmek; bulmak” (PEK IX 62) T.T. tap- “İlah olarak tanınan varlığa karşı inancını ve bağlılığını belirli kurallar çerçevesinde göstermek”

S.T. tart- “çekmek, sürüklemek, yaymak; bir şeyle sıkmak, sıkıştırmak” (PEK IX 84) T.T. tart- “Bir şeyin birim cinsten ağırlığını bulmak”

S.T. tur- “ayağa kalkmak; öldükten sonra dirilmek; bir vazifeye girmek; koparıp çıkarmak” (PEK IX. 421-422-423) T.T. dur- “1. Hareketsiz durumda olmak 2. İşlemez olmak, çalışmamak. 3. Bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek, eğleşmek, tevakkuf etmek 4. Dinmek, kesilmek: Yağmur durdu. 5. Varlığını sürdürmek. 6. Var olmak 7. Beklemek, dikilmek 8. Yaşamak 9. Birisinin malı olarak bulunmak veya o malla ilişkisi olmak”

S.T. tut- “inşa etmek, tesis etmek” (PEK IX 453) T.T. tut- “1. Elde bulundurmak, ele almak: 2. Ele geçirmek, yakalamak. 3. Avlamak 4. Yanında bulundurmak, alıkoymak 5. Hürriyetinden yoksun bırakıp bir yere kapamak, tevkif etmek 6. Kaplamak 7. Kırağı, çiğ veya kar bir yüzeyde görünür durumda olmak, kalmak 8. Denetimi ve yetkisi altına almak. 9. Desteklemek, birinden yana çıkmak. 10. Benimsemek, beğenmek”

S.T. ulan- “su haline gelmek; ıslanmak, suya batmak” (PEK X 31) T.T. ulan- “Ulama işi yapılmak”

Sonuç

İnceleme neticesinde 134’i isim, 31’ü fiil olmak üzere toplam 165 yalancı eşdeğer tespit edilmiştir. Bu kelimelerin büyük bir çoğunluğu sesteseş olma özelliği göstermektedir. Tuman “sis, buhar; karanlık”, tobuk “diz kapağı”, ordu “karargah; yayla; konak yeri; mahzen; bir şeyden arta kalan kısım, artık”, Moğol “büyük, ulu; ağır, kalın, iriyarı”, küök “mavi; gök; yeşil”, kün “güneş”, kuş “ ördek”, köğüs “sırtın orta kısmı; sırtın belden yukarıdaki bir kısmı; sırt, bir şeyin sırtı”, kıcık “salgın hastalık”, ebe “nine”, bilge “belge, alamet, not, kayıt”, balta “çekiç, balyoz”, ağa “yaşlı; baba; soy” 13 isim cinsinden kelimenin aynı kökten geldiği söylenebilir. Fiilerden aynı kökten gelen örneklere taramalar neticesinde rastlanamamıştır.

Sahaca gibi Türkiye Türkçesine uzak bir lehçe olan Çuvaşça’da Feyzi Ersoy’un tespit ettiği (18 fiil ve 58 isim) yalancı eşdeğerdeki fiillerin isimlere olan oranıyla bu çalışmada tespit edilen fiillerin isimlere olan oranın yakınlığı da dikkati çeken bir husustur. Hüseyin

Yıldız'ın Karayca'da tespit ettiği 164 yalancı eşdeğer isim ve 111 yalancı eşdeğer fiil (2009: 665); Himmet Büke'nin Gagauz Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında tespit ettiği 7 yalancı eşdeğer fiil ve 80 yalancı eşdeğer isim (2014: 227), ilk bakışta isimlerde yalancı eşdeğerlere daha fazla rastlanıldığını göstermektedir. Lehçeler üzerine yapılan ve yapılacak olan yalancı eşdeğer çalışmaları aynı zamanda sözcük alanında başka hususiyetleri de aydınlatacak ve yeni araştırma konuları ortaya çıkaracaktır.

Saha Türkçesi üzerinde yapılan bu çalışma sayesinde, Saha Türkçesinden Türkiye Türkçesine yapılacak aktarmalarda, yalancı eşdeğerlilikten ortaya çıkabilecek sorunların azalmasına katkı sağlayacağı umut edilmektedir.

Kaynakça

RESULOV Asker (1995) *Akraba Diller ve "Yalancı Eş Değerler" Sorunu* **Türk Dili**, S:524 (Ağustos), 916-924.

DİREKÇİ, Bekir; GÜLMEZ Mevlüt (2012) *Güney Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler* **Türkiyat Araştırmaları Dergisi** 32. Sayı Güz s. 133-154

BÜKE, Himmet (2014) *Gagauz Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eşdeğerler* **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Cilt: 6 Sayı: 10 - Haziran (s. 215-229)

ÇAKMAK, Cihan (2014) *Türkmen Türkçesinde Görülen Yalancı Eş Değer Kelimeler* **Dede Korkut Dergisi** Cilt: 3 Sayı: 5 Yıl: s. 15-53

ERGÖNENÇ AKBABA, Dilek (2007) *Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler* **Bilig**, Yaz, S. 42, s. 151-176.

ERSOY, Feyzi (2007). *Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler* **Türkbilig**, 2007/14, s. 60-68.

ERSOY, Habibe Yazıcı (2012). **Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler**, Ankara: Gazi Kitabevi.

YILDIZ, Hüseyin (2009) *Karay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değer Kelimeler* **GAZİ TÜRKİYAT** Güz Sayı 5 (611 - 659)

KARA, Mehmet (2009) *Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar* **Turkish Studies**, Summer: 1056-1082.

MAHMUDOV, Nizameddin (1994) *Ortak Kelimeler Ortak Anlamlar mı Demektir? (Akraba Dilleri Öğrenmede Kelime Hazinesi Problemi)* **Dil Dergisi**, S. 17: 15-19.

ZAL, Ünal (2009) *Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve "İki Ağaç" Şiir kitabı Üzerine* **GAZİ TÜRKİYAT** Güz Sayı 5 (431 - 455)

YILDIRIM, Hüseyin (2005), *Türkmen Türkçesindeki Aldatıcı Kelimeler*, Gazi Üniversitesi, I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, 11-13 Mayıs 2005 Ankara 765-792

ALKAN, Hanife (2012) *Lehçeler Arası Aktarmalarda Yalancı Eş Değerler Sorunu (Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi-Yeni Uygur Türkçesi Fiil Örneği)* **Turkish Studies** Volume 7/4, Fall, s. 671-688

YETKİN, Nihal (2011) *Partial False Friends in English-Turkish Translations: Diplomatic Texts* **Hacettepe Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S. 28, s. 207-221

UĞURLU, Mustafa (2012) *Türk Lehçeleri Arasında Benzer Kelimelerin Eş Değerlik Durumu* **Turkish Studies** Volume 7/4, Fall, p. 215-222

ÖZEREN, Mehmet (2014) *Salar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eşdeğer*

Sözcükler **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi** Sayı: 3/2 s. 111-127

ERTUĞ, Sadiye (2007) **Oğuz Grubu Türk Lehçelerindeki Hareket Fiillerinde Yalancı**

Esdeğerlikler Danışman: Yrd. Doç. Dr. Özen YAYLAGÜL Ondokuzmayıs Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

KIRÖMEROĞLU, Nida (2011) **Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Yalancı Eş**

Değerler Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Oktay S. KARACA, İstanbul Kültür Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi